

Список використаних джерел

1. Бондаренко Ю. С. Урок літератури в системі національного виховання // Рідна школа. 1998. № 9. С. 15–18.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал // Полтавський вісник. 1994. №7. С. 102.
3. Концепція педагогічної освіти [Текст]. Київ. 1998.
4. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні [Текст]. К. 1997.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. 2002. №26 (24 квітня – 1 травня). С. 2–14.
6. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / колектив авторів: Бартенєва І.О., Бужіна І.В., Дідусь Н.І. [та ін.]. Одеса. 2002. С. 191–195.

Красницька Анжела Віталіївна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВАРІАТИВНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

Важливим правилом юридичної техніки є визначення одного й того самого поняття в одному правовому акті, а також у певній галузі права одним терміном. Порушенням цього правила є варіативність, яка є характерною ознакою термінології. Термінам, як і загальнонавживаним словам, властива асиметрія мовленнєвого знака, яка виявляється у синонімії та омонімії. Внутрішньомовна міжзнакова асиметрія виявляється в синонімії (напр., *близькі родичі – близькі – родичі – члени сім'ї; винятковий стан – надзвичайний стан*) та омонімії (напр., *мати* (іменник) – *мати* (дієслово); *зібрання людей – зібрання законодавства*). Явище синонімії розглядається в контексті мовної варіативності.

Необхідно зазначити, що різні аспекти асиметричних виявів у мові завжди перебували в полі зору лінгвістів. На думку дослідників, лише симетрія може вважатися досконалим і належним станом речей. Еквівалентом симетрії є гармонія, порядок. У «Новому тлумачному словнику української мови» зафіксовано такі значення слів: *Симетрія* – розмірне, пропорційне розміщення частин якогось цілого щодо центру, середини [1, с. 196]; *Асиметрія* – брак або порушення симетрії; несиметричність, нерозмірність [2, с. 59]. На лінгвістичному рівні під асиметрією слід розуміти відхилення від упорядкованості, регулярності, однорідності в будові й функціонуванні мовних одиниць, яке відображає одну з основних особливостей будови й функціонування природної мови. П. С. Вовк зазначає, що протилежним поняттям до симетрії є явище асиметрії. Слово як знак мови асиметричне за своєю природою, бо має зміст і форму. Це явище властиве усім словам усіх мов світу, є

проявом асиметрії мовного знака як внутрішньомовної і внутрішньознакової універсалії [3, с. 22]. Асиметричне розглядається як прояв чогось негативного, недосконалого.

Для автора будь-якого документа закономірним є бажання урізноманітнити засоби викладу своїх думок, уникнути повторень в одному контексті тих самих одиниць. Синоніми найточніше, найповніше і найвичерпніше висловлюють думки, допомагають знайти найдоречніший спосіб висловлення. Проте вважається, що застосування синонімів є поширеним недоліком правової термінології. Вимога юридичної техніки стосовно того, що термін не повинен мати синонімів, впливає з вимоги точності, чіткості й ясності змісту юридичного документа [4, с. 306].

В українській юридичній термінології синонімія є поширеним явищем та виявляється на лексичному і синтаксичному рівнях. У праві (цивільному, кримінальному, сімейному, кримінальному процесуальному, міжнародному, трудовому, адміністративному) існує чимало різних мовних позначень одного й того самого поняття. У синонімічних відношеннях перебувають однослівні терміни, терміносполучення та складні терміни. Синоніми у термінології – це терміни, що належать до одного і того ж денотата, але мають відмінності у понятійному плані.

Аналіз чинних кодексів нашої держави свідчить про те, що у Кримінальному, Сімейному, Цивільному кодексах України можна спостерігати недоречне вживання синонімічних термінів і слів.

Кримінальний кодекс України фіксує вживання синонімічних термінів у назвах статей 315 («*Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів*») і 324 («*Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів*»), де вжито слово *схиляння*, а в статті 323 – слово *спонукання* («*Спонування неповнолітніх до застосування допінгу*»). Потрібно обрати один термін і саме його вживати у тексті кодексу. Кращим варіантом вважаємо термін *спонування* [5, с. 204]. У частині 1 статті 436 вживається слово «*розповсюдження*», а в статті 436¹ – синонімічне слово «*поширення*».

Синонімічні терміни у Кримінальному кодексі України також представлені наступними прикладами: а) *підроблення* (ст. 205¹, 223¹, 358, 366), *фальсифікація* і *підлог* (ст. 158) – *підробка* (ст. 200, 290) – *фальсифікація* (ст. 220², 226, 321¹); б) *близькі* (ст. 350) – *близькі родичі* (ст. 115) – *родичі* (ст. 122) – *близькі особи* (ст. 206) – *члени сім'ї* (ст. 380); в) *неправдива інформація* та *недостовірна інформація* (ст. 351); г) *неповнолітніх* – *малолітньої особи* – *особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку* (ст. 156) – *малолітньої /малолітнього* (ст. 115). На нашу думку, необхідно обрати із синонімічних один термін і вживати його у тексті кодексу, адже зміст цих лексем, який вкладає в них законодавець, є тотожним.

У **Цивільному кодексі України** спостерігаємо вживання таких синонімічних слів і термінів: *гроші* – *грошові кошти* (ст. 192); *земля* – *земельна ділянка* (ст. 373); *виготовлена* – *створена* (ст. 332); *будівля* – *споруда* (ст. 414, 415); *записування* – *фіксування* (ст. 455); *винагорода* –

нагорода (ст. 1144), нагорода – премія (ст. 1155); максимальні строки – граничні строки (ст. 763); пошкодження – псування (ст. 842) тощо.

У **термінології сімейного права** вживаються наступні синонімічні слова і терміни: моногамія – одношлюбність; бігамія – двошлюбність; генетичні батьки – біологічні батьки; генетична мати – біологічна мати; міжнародне усиновлення – іноземне усиновлення; сімейне життя – сімейні відносини; опіка – опікунство; однокровні діти – єдинокровні діти тощо.

Зокрема, у **Сімейному кодексі України** у частині 2 статті 75 як синоніми вжито терміни **утримання (аліменти)**: «Право на **утримання (аліменти)** має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу». Стаття 183 Сімейного кодексу України має назву, в якій фіксуємо терміни, вжиті як синоніми: «Визначення розміру аліментів у частці від **заробітку (доходу)** матері, батька дитини». Ці ж синоніми вжито у частині 3 статті 182: «Суд не обмежується розміром **заробітку (доходу)** платника аліментів ... що перевищують його **заробіток (дохід)**...». Вважаємо, що термін **утримання** позначає більш широке поняття, ніж **аліменти**, а **заробіток** позначає більш широке поняття, ніж **дохід**.

Слід зазначити, що грамотне і зрозуміле термінологічне вираження правових норм є основним постулатом теорії права. Адже будь-який закон буде ефективним лише при високій мовностилістичній якості, точності й чіткості відображених у ньому положень. Наявність синонімів у текстах нормативно-правових актів призводить до непорозуміння, до необхідності давати додаткові роз'яснення [6, с. 102]. Саме терміни здатні найбільш точно формулювати правові приписи, виражати волю укладача документа. Однією з умов забезпечення точності правових актів є єдність вживаної в них термінології.

Враховуючи вимогу максимальної точності правового тексту, використання синонімів при позначенні одного й того самого поняття є неприйнятним, оскільки вони розрізняються в деталях. Навіть якщо деталі не мають суттєвого значення, сам факт уживання двох і більше різних термінів може створити враження у виконавців, що такі терміни позначають різні юридичні поняття. Термін не повинен мати синонімів, тому що головне у правовому акті – це точність [4, с. 307]. Хоча інколи застосування синонімів дозволяє уникнути повторів у тексті юридичного документа (напр., *підозрюваний має право, підозрюваний вправі*). В одному правовому акті один і той самий термін не може мати різний зміст, тому що це викликає суперечності та різноманітне тлумачення цього терміна на практиці.

Для забезпечення єдності термінології при вживанні юридичних термінів потрібно дотримуватися вимог щодо вживання синонімів у правових актах: 1) не допускати неправильного і неточного використання синонімів, адже кожен синонім має свій відтінок, а невдало дібраний синонім неточно орієнтує та здатен звузити чи розширити зміст акта

(неповнолітній – малолітній – малий); 2) уживати з багатьох близьких за значенням слів те єдине, яке в одному конкретному контексті стане найбільш виправданим; 3) не допускати вживання синонімів на позначення одного й того самого поняття, оскільки синоніми різняться відтінками значень; 4) не допускати безсистемного і надмірного вживання синонімів; 5) у правовому акті назва предмета/явища/дії повинна залишатися незмінною, а не замінюватися синонімами; 6) використання синонімів повинно бути продуманим, виваженим, обережним, щоб їх наявність не викривила зміст правового акта [7, с. 78].

Насамкінець необхідно вказати, що питання впорядкування національної юридичної термінології залишається надзвичайно актуальним. Сьогодні триває процес оновлення нормативно-правової бази України. Тому існують сприятливі умови для усунення полісемічних, синонімічних, застарілих, неоднозначних юридичних термінів, слів, які призводять до двозначності та незрозумілості.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Вид-во «Аконіт», 1999. Т. 3. 1999. 918 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Вид-во «Аконіт», 1999. Т. 1. 1999. 912 с.
3. Вовк П. С. Міжмовна асиметрія мовного знака. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. Вип. 1. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2008. С. 20–24.
4. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.
5. Красницька А. В. Термінологічні недоліки у законодавстві. *Тиждень науки-2021. Гуманітарний факультет*. Тези доп. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 19–23 квітня 2021 р.) / Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 203–205.
6. Красницька А. В. Проблеми використання юридичних термінів у законодавстві України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2017. Ч. 1. 252 с.
7. Красницька А. В. Вимоги, що ставляться до застосування юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Тези доповідей XI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ, 2015. С. 77–80.